

Talianski pešiaci číhajú v priekope pozdĺž rieky Piavy v Taliansku, rok 1917.

LEN NEDÁVNO OBJAVENÉ ZÁPISKY SLOVENSKEHO VOJAKA Z PRVEJ SVETOVEJ VOJNY

FOTO: ARCHÍV Š. L.

ŠTEFAN LITOMERICKÝ (1899 – 1953)

Na talianske jatky sme išli s plačom

Z detstva rovno do prvej svetovej vojny. Vojaka rakúsko-uhorskej armády **ŠTEFANA LITOMERICKÉHO** odviedli na taliansky front v roku 1917. Ako sedemnásťročný tínedžer bojoval v bitke na Piave. V nedávnom objavenom svedectve opisuje krutosti vojny. Jeho výpoveď je živým dôkazom o hrôze, ktorá je na svete stále prítomná. Tragickým príkladom je nedávny útok ruských vojsk na Ukrajinu.

Štefan pochádzal z päťčlennej rodiny zo Stráží nad Myjavou (dnes Šaštín-Stráže). „Žili sme vo veľmi biednych pomeroch. Náš otec zomrel 1. januára 1902, v rovnaký deň, ako sa narodil môj najmladší brat Jozef,“ spomína Štefan, ktorý sa v Senici vyučil za murára. Ešte pred tým, ako postavil prvý dom, povolali ho

na odvod. „Narukoval som v máji 1917, nemal som ani osemnásť rokov. Na placi sme stáli vedľa seba úbohé, nešťastné deti, ktoré patria do náručí mamiiek a nie na vojnu! Potajomky sme plakali, niektorí aj nahlas, ale nepomohli sme si. V deň nášho odchodu na taliansky front 17. mája o tretej ráno vyhlásili v kasárni pohotovosť.

Oficieri zosilnili stráže a od tej chvíle sme čakali, kedy nás vlaky odvezú na jatky,“ píše v zápiskoch o najťažších chvíľach svojho života. S mladými sa na front vracali aj starší vojaci vyličení zo zranení. „Ich oči sa topili v hrôze, lebo vedeli, čo ich tam čaká, my sme išli s plačom za nimi. Bol to hrozný sprievod.“

Prisahali vernosť Karolovi IV.

V polovici roka 1917 to už s rakúsko-uhorskou monarchiou vyzeralo biedne. Vyhľadovaní ľudia na Slovensku a v Česku sa búрили, chceli chlieb a nie vojnu. „Pred našimi kasárňami protestovali proti vláde aj proti tomu, aby išli deti na front. Oficieri

nás do honvédskej kasárne hnali k vojenskej prísaha ako dobytok. Zahráli rakúsko-maďarskú hymnu a na stožiar vytiahli vlajku regimentu. Prisahali sme Karolovi IV., cisárovi rakúskemu a kráľovi uhorskému, že ho nikdy neopustíme a budeme zaňho bojovať do poslednej kvapky krvi: na suchu, vo vode aj vo vzduchu. Na stanici na nás už čakali takzvané svinské vagóny určené pre dobytok. Do každého z nich natlačili až 46 mužov. Vozne boli ovenčené kvetmi a stuhami. Ľudia nám tleskali a mávali vlajčkami. S manželmi sa prišli rozlúčiť ženy, so synmi ich matky. Pre vojaka je však lepšie, keď za ním nepríde nikto, vyhne sa tak ukrutnému smútku a žiaľu. Modlil som sa, aby táto chvíľa čakania trvala čo najdlhšie. Onedlho však prišiel veliteľ maršbataliónu a všetci znervózneli. Príbuzní museli okamžite opustiť svojich a odísť z peróna. Vlak sa rozbehol po koľajach a po krátkom čase sa nám Prešporok mihol pred očami ako sen. Ľudia na nás po-

krikovali, lúčili sa s nami, niekde nám aj cigarety hodili.“

Nohavičky sa nedajú jesť

Keď vlak zastal za niektorou stanicou, okamžite zhánali niečo pod zub. „Strážna služba sa robila, že to nevidí. Pokrmov bolo čoraz menej, prvýkrát sme

v ten deň jedli až v Innsbrucku. Rozbehli sme sa po nástupisku, a kto si čo uchmatol, to mal. Ja som hľadal jedlo s kamarátom Klajnedlom z Gajár. Povedal mi: „Pôjdeme k magazínu, tam určite niečo nájdeme.“ Kamaráti z nášho vagóna už niesli po peróne veľkú kisu. Zvečeralo

šťastní, ale čo ten chudák, ktorý na balík čakal a nedočkal sa ho?! Všetko sme zjedli, ale stále sme boli hladní, a tak sme otvorili aj druhý balík. Bola v ňom fajnová... biela ženská spodná bielizeň! Ani tretí balík nás nepotešil – päť ženských štrikovaných vlniakov z ťažkej bavlny. Krásna ručná →

Zápisky, v ktorých vojak Štefan Litomerický autenticky zachytil hrôzy prvej svetovej vojny.

FOTO: ARCHÍV Š. L.

1
Dejiny zo svetovej vojny roku 1914.
a. 1914. až do 1918. z Habského Bojstva
ako povini na Bojstvo Rakúskej i maďarskej
monarchij.
Napísal Štefan Litomerický
Gronínski s Talianskeho Bojstva jako mura-
rsky ro. odborník úplne bezmajetný veľmi
slabý rodiny vichovaný pohádrami ro
sedmi deti osiročených stejnás odumrel
Jozef Litomerický a ranchálna matka
Terezie " rodeng" Gregarovej srodny
zemi Morava štata obec Dobromielice
ktoráns Boctyre a statočne vichovávala
a vichovávala najstarší Brat Ferdinand
11 ročný a najmladší Jozef ktorýrského
ist'hočma narodil keď otec zomrel
1902. 1. Janára styrodina o 4. hodinu
a najmladší Brat samarodil o 12. - 12. roční
mje hoby sroki som noderý 1899. 2/III. Janára

FOTO: ARCHÍV Š. L.

Štefanova rodina dala pred mnohými rokmi jeho spomienky zviazať. Nedávno sa našli v pozostalosti jeho syna.

Rakúska pechota a nemeckí priekopníci postupujú k rieke Piave.

Bitka na Piave

Štefan Litomerický, rovnako ako veľa odvedencov z nášho územia, bojoval na Piave. Ozbrojené stretnutie medzi Rakúsko-Uhorskom a Nemeckom na jednej strane a Talianskom a spojencami na druhej strane sa odohrávalo od novembra 1917 až do začiatku novembra 1918. Skončilo sa víťazstvom Talianska.

RAKÚSKO-UHORSKO
57 divízií
Straty:
60 000 mŕtvych
90 000 ranených
25 000 zajatých

TALIANSKO A SPOJENCI
58 talianskych divízií
3 britské divízie
2 francúzske divízie
Armádna letecká služba
Spojených štátov
Straty: 80 000 mŕtvych
a zranených

(Zdroj: Wikipedia)

Lávku na Piave zhodili Rakúšania 15. júna 1918.

Rakúski vojaci na ceste do nemocnice, rok 1915. Vzhľadom na prevažne hornatý terén hranice, bolo údolie Isonzo jediným miestom vhodným na rozsiahle operácie.

→ práca, ale nič pod zub. Až ma srdce zabolelo, čo sa s tým museli narobiť! Bol by hriech odhodiť to, ale mali sme plnú poľnú, a tak sme vlniaky nechali na stanici. V Laibachu (Lublana, pozn. red.) sme otvorili väčšiu škafuľu, v ktorej bol kuchynský riad. ‚Chlapci, všetko potrebné máme, len jedlo nám chýba,‘ povedal náš vagón komandant a hneď nás začal deliť žufankami, príbormi aj strúhadlami.“

Na privítanie rachot kanónov

Ani po príchode na miesto ich nečakalo nič dobré. „V dobytých vagónoch sme bol natlačení jak haringy, v Taliansku sme z nich vystupovali polámaní. Hlavný veliteľ okamžite vydal rozkaz, ako sa máme správať v strelungu (zákop, pozn. red.). Od ôsmej večer sme pochodovali až do tretej rána. Taliani spozorovali, že prichádzajú nové posily, a tak nás privítali ohromnou paľbou z kanónov. Nastal zmätok, ktorý vyvolal ukrutnú nervovú pohromu. Rozbehli sme sa, ani sme nevedeli kam. Všade sa ozývalo dunenie diel, náš plač a krik. Dôstojníci nás naháňali ako zbláznení. Odpredú na nás pálili Taliani a odzadu nás bili ofieri. Vzápätí začali dunieť aj naše kanóny. Myslel som si, že nastal súdny deň a mamku viac neuvidím. Celá zem sa otriasala, nepočul som vlastný hlas. Slú-

Veľká vojna

Bol to dovtedy najväčší vojnový konflikt v dejinách ľudstva, ktorý sa začal 28. júla 1918 a trval do 11. novembra 1918. Odohrával sa prevažne na území Európy, ale aj v Afrike, Ázii, na Blízkom východe a na moriach a oceánoch. Zámienkou sa stal úspešný atentát na arcivojvodu a následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda d'Este. Rakúsko-Uhorsko následne vyhlásilo vojnu Srbsku, čím vyvolalo reťazovú reakciu vedúcu k vojne dvoch veľkých koalícií, ktoré mali za následok rozšírenie vojny po celej Európe v priebehu jediného mesiaca.

Na jednej strane stáli štáty Dohody, ktorú na začiatku vojny tvorilo Francúzsko, Rusko a Spojené kráľovstvo. Neskôr sa k nim pridalo Taliansko (1915), USA (1917), Japonsko a ďalšie štáty. Ich oponentom boli ústredné veľmoci Nemecko a Rakúsko-Uhorsko. Neskôr sa k nim pridala Osmanská ríša, Bulharsko a ďalší. Neutrálne do konca vojny v Európe zostalo Španielsko, Švajčiarsko, Holandsko a štáty Škandinávie.

Boje v Európe sa viedli na viacerých frontoch (východný, západný, taliansky, balkánsky a ďalšie). Významný bol predovšetkým západný front, kde sa viedla dlhodobá zákopová vojna. Počas vojny bolo zmobilizovaných viac než 60 miliónov vojakov. Vojna sa skončila kapituláciou ústredných veľmocí. Prímerie bolo podpísané 11. novembra 1918 v Compiègne. Formálnym zakončením vojny však boli až parížske zmluvy podpísané s jednotlivými porazenými krajinami v priebehu roka 1919.

(Zdroj: Wikipedia)

Počas dvoch rokov sa v údolí Isonzo odohralo 12 bitiek približne s 500-tisíc obeťami.

žili sme s Maďarmi a Rumunmi v 17. divízii pešieho miešaného vojska. Nič sme im nerozumeli. Len s Chorvátmi sme sa dohovoriť. Nás Slovákov tam bolo málo, šesť až osem v jednejrote. Používali nás na miestach, kde hrozilo najväčšie nebezpečenstvo. Urobili si z nás živé štíty, pripadali sme si ako koly na hrádza, ktoré majú zabrániť povodni. Ofieri sa za nás skrývali ako paraziti. Keď pominulo nebezpečenstvo, videli sme, ako vyliezajú z dier. Ako vystrašené krysy. Pociťovali sme to ako obrovskú krivdu.“

Zblúdený granát

„V takých chvíľach som začal vnímať zmysel prísahy: vojak aj ofier musí za kráľa na bojisku padnúť rovnako. Čoskoro sme však zistili, že dôstojník padol v boji len výnimočne, keď ho náhodou zasiahla zblúdená nepriateľská guľka. Videl som to na vlastné oči. V tom čase sme už boli utáborení pri Piave. Slnko krásne svietilo, májová vôňa občerstvovala naše zbedačené telá. Veľmi sme sa tešili, že sa blíži veselšie obdobie. Vojsko na bojisku sa utieka k prírode a poľná zver k paši. My sme však namiesto tej ‚ľudskej paše‘ očakávali jarné ofenzívy. Začali sa ukrutné boje. Kanóny duneli tak, až sa triasla zem. Všetko sme robili mechanicky, nepočuli sme vlastné slovo. Keď sa kanonáda konečne utišila, jeden oberst išiel skontrolovať bataliónkomando. V tej chvíli priletel na našu stranu náhodný granát a vybuchol. Chytil ho naplno, nespoznala by ho vlastná rodina. Jeho telo bolo od hlavy až po päty zohavené. Nikdy v živote som niečo podobné nevidel. Niektorí moji kamaráti pri tom pohľade vracali. Jeho smrť bola náhoda, ofierov padlo málo. Väčšinou boli zalezení v zákopoch, kde mali fľašky naplnené dobrým koňakom alebo slivovicou.“

Omnoho horšie na tom boli radoví vojaci. „S hovädami tak nezaobchádzali ako s nami! Vraveli, že hovädá stoja peniaze a my sme len vojnový materiál, zadarmo. Krava dostala žrať, ale my nie. Niekedy za nami poľné kuchyne nedorazili aj tri dni. Predstavte si chlapcov, ktorí tri dni nejedia!

Mali sme síce rezervné konzervy, lenže na ich jedenie sme museli dostať rozkaz. Boh chráň toho, kto ich zjedol skôr! Veľmi sa prehrešil proti zákonu, za čo ho priviazali k stromu alebo k plotu rukami dozadu. Po nejakom čase bol potrestaný vojak až čierny, lebo celé jeho telo viselo na rukách. Zeme sa dotýkal iba špičkami nôh. Jeden kuksfírer, volal sa Vadkerty, pochádzal z lepšej rodiny, a tak ho na vojne prideliť do kancelárie. Na cvičení však prežíval hotové peklo. Kapitánovi sa zdalo, že špatne napreduje, a tak ho vyfackal. Za odmenu musel salutovať.“

Bitka palicami a mučenie hladom

„Keď naši padli do zajatia, Taliani od nich vyzbierali falošné vojnové peniaze nášho bataliónu a z eroplánu ich hádzali aj s letákmi. Písalo sa v nich, že dávajú rakúskej a maďarskej vláde podporu, aby mohli nakúpiť potraviny Slovákom a Čechom, aby ich neumučili hladom, lebo ten, koho niekto mučí, sa pomstí. Zhadzovanie letákov sa tak rozšírilo, že ich hádzali na nás namiesto bômb. Najskôr nám dôstojníci dovolili, aby sme ich zbierali a čítali, ale keď zistili, že nám to ide do nervov, tak ich prísne zakázali. Keď ich u niekoho nájdu, tak ho okamžite zastrelia! Pochopili, že letáky píšú naši vojaci, ktorí padli do talianskeho zajatia. Priepasť medzi nami a dôstojníkmi sa stále prehľbovala. Mali svoje menzy, kde sa nádherné jedlá vyvárať, maškrtné múčniky piekli a tie najlepšie trúanky pili, a... na druhej strane mužstvo, ktoré umieralo

Generál MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK bol kľúčovou osobou pri založení Československa.

Foto: Archiv NHI

hladom. Krmili nás cukrovou repou a tekvicami. Šupky zo zemíakov, mrkva, kapusta, kel a repa dostali pomenovanie durgemisa. Žalúdok bol síce prázdny, ale cez hrtan to nechcelo prejsť. Keď niekto nevládal uniesť tú krivdu a domáhal sa pravdy, tak ho palicovali. Kamaráta Vadkertyho derešovali ako Jánošíka, narezali mu 25 palíc, po tej bitke sa nemohol postaviť. Ofieri s nami zaobchádzali ako s najhorším zvieraťom. A pri takom tyranstve chcela dosiahnuť stará rakúsko-uhorská monarchia slávne víťazstvo! Stal sa však pravý opak a dočkali sa totálnej porážky. My Slováci sme boli moc trpezliví, ale ako hovorí príslovie, kto je trpezlivý, ten veľa vydrží, a keď sa naskytnie príležitosť na pomstu, za svoj skutočný národ aj život položí.“

Proti letákovkej nákaze

„V roku 1918 prišla vytúžená doba a naši uvedomeli ľudia, generál Štefánik, tatíčok Masaryk a Edvard Beneš, budovali propagandu za vznik Československého štátu. Okamžite sme spoznali, aké ne-

obyčajné nervy dostávajú ofieri rakúsko-maďarskej tyranie. Začali s nami zaobchádzať ako s protištátnymi živlami. Taliani nás

Talianski pešiaci so zástavou.

vyzývali, aby sme nebojovali za cudziu vlasť, ktorá nás týra a ničí, tak ako mučila našich praotcov. Najskôr si ofieri nevsímali, že každý ozlomkrky beží za eroplánom a zbiera letáky. Išla z nich nádej, ktorá nám vlievala novú silu. Keď sme leták dostihli, boli sme šťastní. Akoby to bol list od mamky! Dali sme sa do skupinky a čítali sme ho s utešenými srdcami. Pritom sme úfali, že sa blíži doba, ktorá už nie je ďaleko, a my budeme slobodní. Dôstojníci však skoro zistili, že letáky neprinášajú ovocie, a tak nás začali liečiť proti chorobe letákovkej nákazy. Zakázali nám ich zbierať, trhali ich na drobné kúsky. Pomiešali nás tak, aby sme sa medzi sebou

nevedeli dohodnúť. Prišli na to, že Slováci a Česi sú ako bratia od jednej mamky a náš odpor proti Rakúsko-Uhorsku je tak čoraz väčší, dvojnásobný. Taliani nás vyzývali, aby sme nebojovali a išli k nim do Itálie, v légiách sú nás vraj už celé pluky. ‚Tu nebojujeme ani nás netýra habsburská monarchia. Budujeme armádu československého štátu, kde budú slobodne žiť Česi a Slováci,‘ písalo sa v letákoch. V apríli 1918 Štefánik uzavrel dohodu o vzniku československých légií v Taliansku a podieľal sa na ich vzniku.“

Generáli vzali nohy na plecia

„Celý čas sme sa tešili, kedy konečne udrie hodina pokoja a vrátime sa domov. Boh urobil zázrak a vojna sa skončila. Dňa 28. 10. 1918 vznikla demokratická Československá republika. Starí generáli nám viacej nemali právo porúčať, pretože ostali bez moci. Čím skôr sa snažili od nás vzdaliť, a to pekne ďaleko. Mali veľa hriechov a báli sa rozhréšenia. V duši nám však ostali nehojace sa jazvy a otázky bez odpovedí: prečo nás týrali vlastni, prečo sa správali k nám horšie ako k nepriateľom?“

Štefan Litomerický sa po vojne vrátil do Stráží nad Myjavou, kde sa oženil s Alžbetou. Mali spolu tri deti – dcéry Annu a Teréziu a syna Štefana. Pracoval ako murársky odborník a cestársky majster. Na Záhorí postavil veľa domov aj ciest. Cesta sa mu napokon stala osudnou a ukončila jeho život. Mal päťdesiatštyri rokov, keď tragicky zahynul po náraze motorky do konského povozu v roku 1953. Spolu s manželkou v skromnosti a čestnosti vychovali tri deti, na ktoré boli právom hrdí. Jeho mladšia dcéra Terézia sa stala prvou docentkou chirurgie na Slovensku a syn docent Štefan Litomerický patrila k zakladateľom geriatric a gerontológie v Československu. Pôsobil ako primár v nemocnici v Podunajských Biskupiciach. Najstaršia dcéra Anna dlhé roky pracovala v Československej tlačovej agentúre v Bratislave.

J. KOLLÁR

FOTO: GETTY IMAGES